

LECTIO PRAECURSORIA

Meri Arni-Kauttu

”Itäistä kelvottomuutta vastaan.” Suomen ruotsinkielisten mielikuvia suomalaisista vuosina 1896–1924

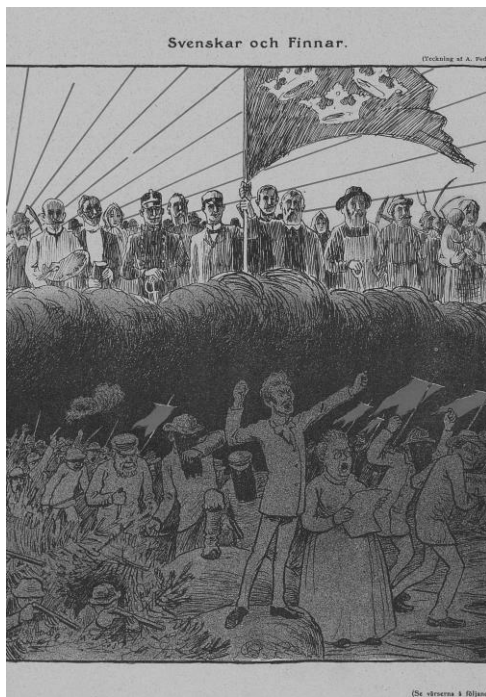
Väitöksessäni olen tutkinut Suomessa ruotsalaisuusliikkeen keskuudessa harjoitettua identiteettipoliitikkaa: sen luomia mielikuvia suomalaisista teollistumisen ja poliittisessa murroksessa, vuosina 1896–1924. Esittelen aihevalintani ja näkökulmani ajankohtaisuuden kolmelta kannalta:

1. Aihevalintani ei kuulu historiatutkimuksen valtavirtaan, vaikka se sijoittuukin Suomen historiassa niihin vaiheisiin, jolloin rakennettiin kansakuntaa ja taisteltiin sen olemassaolosta ja sen valtiollisista muodoista. Tutkimusaiheeni valinta liittyy unohdettuihin tai väheksytyihin kertomuksiin, joita historiakirjoituksen piirissä ei ole nähty kovinkaan tarpeellisena, ehkä toivottavanakaan tutkia. Ei ole ollut montaa tutkimusta alalta, joiden kanssa keskustella. Sen sijaan Bo Lönnqvistin etnologisesta tutkimuksesta on ollut runsaasti ammennettavaa. Tutkimukseni ei liity *nation-building*-traditioon, vaikka näyttämöllepano seuraa keskeisiä valtiollisia, taloudellisia, poliittisia ja sosiaalisia tapahtumia.

1990-luvulla yleistyi mentaliteettien historian, mikrohistorian ja diskurssianalyysin soveltaminen historiatutkimukseen. Tutkimuksessani olen soveltanut diskurssianalyysiä ja pyrkinyt tavoittamaan diskursseissa olevaa sanallista ja kuvallista määrittelyvaltaa omasta ryhmästä ja toisesta. Tutkijakatseeni on kohdistunut vastakuvaan, ruotsinkieliselle kieliryhmälle itselleen vieraaksi koettuun toiseuteen omaa identiteettiä luodessa. Omakuvassa etnis-kansallista samaistumista värittivät tutkimanani ajankohtana germaanisuus ja 1910-luvulla pääosin Ruotsista tulleet, suomenruotsalaisiin lääkäripiireihin levinneet rotubiologiset opit. 1800-luvun lopulla suur-Svea-kultin piirissä Ruotsissa yleistyi näkemys germaaneista maailman herroina. Näkemys siirtyi Suomen ruotsinkieliseen diskurssiin. Käyntivoimana valtaan tullee etnis-rodulliselle diskurssille käsittelemänäni ajankohtana oli valtaeliitin torjuva ja viivyttävä asenne suomalais-kansallisen liikkeen pyrkimyksiin päästä osalliseksi korkeammasta koulutuksesta, kielten tasavertaisuudesta ja yhteiskunnallisesta päätöksenteosta. Perusteluina käytettiin skandinavistisessa liikkeessä esitettyjä näkemyksiä itäisten suomalais-ugrialaisten tsuudien kyvyttömyydestä luoda valtiota ja järjestynyttä yhteiskuntaa. Tutkijapiireissä Suomessa on esitetty, että rotuoppien suosio ruotsinkielisen väestön keskuudessa olisi ollut marginaalinen. Oman aineistoni valossa diskursseja tarkasteltaessa kyse oli pikemminkin valta-diskurssista kuin marginaalista.

2. Paradigmanmuutos. Oman väitöstutkimukseni taustalla on paradigmanmuutos, historian suurten käyntivoimien aktivoituminen, jonka juuret olivat modernissa luonnontieteessä ja valistuksen arvoissa. Teollinen vallankumous, uudet teknologiat, raaka-aineet ja metsien arvon nousu muuttivat maaseudun

väestön aseman ja kaksinkertaistivat teollisuustyöväestön määrän noin 40 vuodessa. Puolessa vuosisadassa yhdestä Euroopan köyhimmästä maasta tuli bruttokansantuotteeltaan maanosan keskikastia. Ranskan suuren vallankumouksen tasa-arvon ihanteet vaikuttivat Suomessakin pyrkimykseen rajoittaa aateliston valtaa ja tuoda osattomat osaksi yhteiskuntaa. Yhteiskuntaluokissa ja -ryhmissä tapahtui historiallinen paikanvaihto, kun joukkoliikkeissä itsensä hallitsemista ja vaikuttamista opetelleet, omistamattomat ja osattomat yhteiskuntaluokat astuivat vallan kentille. Suurlakko 1905 muutti yhden Euroopan vanhan aikaisimmista valtiopäivälaitoksista kertaheitolla moderneimmaksi koko maailmassa. Tapahtumalla oli syvälinen vaikutus Suomen ruotsinkielistä väestöä koossapitävään ruotsalaisuusliikkeeseen ja puolueeseen, ja se jätti jäljen narraatioon ruotsalaisuudesta Suomessa, joka jyrkkeni näiden muutosten vaikutuksesta etno-nationalistiseen suuntaan.

Kuva 1. Ylempään kuvapintaan on hierarkkisesti asetettu RKP:n onnistuneesti yhdistämä, luokan ylittävä Suomen ruotsalainen kansa kokoontuneena äiti Svean valtakunnan symbolin, "Tre Kronor" -lipun alle. Rauhallisen ja vakaan ruotsalaisväen vastakohtana on vallankumoukselliseen toimintaan kiihottettu suomalainen "edelläkävijäkansa" kädessään puukot – Fyren-pilalehden suomenkielisen työväestön symboli. Etualalla agitaattorit Hilda Käkköskö ja mahdollisesti Edvard Valpas. Svenskar och finnarn. Fyren, 31.8.1907. Pääros: Alexander Federley (Kansalliskirjasto)

3. Identiteetti. Francis Fukuyama lainaa uudessa kirjassaan *Identiteetti* Hegeliä: ”inhimillistä historiaa ajaa universaali pyrkimys tulla tunnustetuksi. Jos se ei onnistu ajetaan sitä muun muassa etnisyydellä, uskonnolla, rodulla äärimmäisyyteen asti, korostamalla omaa yliveraisuutta.” Etnisyyden ja identiteettien tutkija Anthony D. Smith näkee asian samoin.

Pohjan Suomen ruotsinkieliselle identiteetille loi kielitieteilijä Axel Olof Freudenthal, joka vastauksena Snellmanin ”yksi kieli, yksi kansa” -ohjelmalle tähdensi Suomen ruotsinkielisten olevan asukkaita entisestä Ruotsin provinssista, jotka muodostivat varsinaisten suomalaisten kanssa yhteisen kansan. Siksi Freudenthal esitti, että Suomen ruotsinkielisistä ei tule käyttää nimitystä *finne*, joka hänen mukaansa viittasi tsuudilaiseen rotuun, vaan nimitystä *finländare*. Oman kuvitteellisen yhteisön rakentamisessa asetetaan aina raja oman ryhmän ja toisen ryhmän välille. Identiteetin konstruointi on siten kontrastiivista, poissulkevaa. Identiteetit ovat neuvoteltuja, Benedict Anderssonin mukaan konstruktioita kuvitellulle yhteisölle tai kansallisuudelle. Säätyvaltiopäivien romahdus oli taitekohta, joka pakotti luomaan hajalla olevalle ruotsinkieliselle etnokselle lyhyessä ajassa yhteiset identiteettitunnukset. Sen onnistumiseen vaikuttivat instituutioi-

den, kuten *Svenska Folkskolans Vännerin*, *Svenska Litteratursällskapetin* ja *Bragen* kansankorkeakoulu- ja nuorisoseuratyö – ja tietysti RKP. Suomen ruotsinkielistä väestöä määrittä dualismi ja territoriaalisuus, jakaantuminen alueellisesti kulttuuri- ja maaseudun rahvaan seuturuotsalaisuuteen. Yhteisten identiteettitunnusten luominen fyysisesti ja kulttuurisesti etäällä olevalle kieliryhmälle oli ponnistus, johon tarvittiin symboleja ja kuvia, jotka olisivat luokkaeroista huolimatta mahdollisimman vaikuttavia. Kun etninen ryhmä rakentaa identiteettiä, konstruoi se Anthony D. Smithin mukaan kertomuksensa itsestään etnisenä ryhmänä, jolla on yhteinen genealogia, kieli, historia, yhteiset sankarit, juhlapäivät, symbolit ja saagat. Bo Lönnqvist pitää suomenruotsalaista identiteettiä kokonaan diskursiivisesti tuotettuna. Yhdistäviä kuvia olivat viikinki, viikinkimeri, Kustaa II Adolf, ruotsalainen maa, äiti Svea ja germaanisuus. Eliitin keskuudessa korostettiin ruotsalaisuutta Suomessa laillisuuden, länsimaisten arvojen ja sivistyksen ylläpitäjänä lännen vartioasemassa idän barbariaa vastaan. Ruotsalaisuusliikkeen piirissä oli sisäisiä murtumia ja tutkimuksessani olen pyrkinyt antamaan tilaa vastadiskursseille, jotka osoittavat, että ruotsalaisuus Suomessa ei ollut suinkaan yksi-, vaan moniääninen ja siitä oli monta rinnakkaista kertomusta.

Käsittelen tutkimuksessani Suomen ruotsalaisten identifikaatiokuvien kehitystä kolmessa periodissa. Politologi Göran von Bonsdorff on erotellut ruotsalaisuusliikkeen muodostumisen kolmivaiheisenä prosessina: ensin kokoomaliikkeen muodostumisena 1896, konsolidoitumisena eli kiinteytymisenä vuodesta 1906 ja radikalisoitumisena vuodesta 1917. Tämän tutkimuksen tavoite on ollut tutkia lehdistöstä, puheista, pilapiirroksista ja puolueen protokollista Suomen ruotsalaisten keskuudessa vallinneita identifikaatiokuvia ja arvioida näiden kuvien ja käsitysten alkuperää, kytköksiä, pitkäkestoisuutta ja nähdä laajemmin niiden vaikutus ruotsalaisuusliikkeeseen. Olen soveltanut väljästi samankaltaista kolmijakoa kuin von Bonsdorff, mutta nimennyt vaiheet toisin, soveltamani näkökulmani kautta erottautumiseksi, eriytymiseksi ja irtautumiseksi. Kielitieteilijä Freudenthal on tavalla tai toisella antanut suunnan jokaiselle vaiheelle: erottautumiselle antamalla nimityksen *finländare*; seuturuotsalaisuuden vahvistumiselle vuonna 1906 sekä vuoden 1917 paikkeilla Ruotsiin päin kääntyneelle separatismille.

Käyttämällä kahta päämenetelmää, diskurssianalyysejä ja historiallista kuvatutkimusta, olen pyrkinyt tavoittamaan lähdeaineistossani esiintyneiden ihmisten ja toimijoiden autenttiset äänet. Diskurssit eli vallalla olevat puhutavat eivät ainoastaan ilmaise olemassa olevaa todellisuutta, vaan niillä on myös määrittelyvaltaa todellisuuden luomisessa. Tutkimuksessani olen seurannut valtakursseja ja niihin liittyviä vastadiskursseja ruotsalaisuusliikkeen sisällä ja ulkopuolella. Näin olen tavoittanut moniäänisyyden ja tutkimuksellisen tasapainon sen välillä, mihin pyrittiin ja millaiset murtumat haastoivat toimintaympäristössä. Käyttämällä monipuolisia lähteitä, puheita, kirjoituksia ja pilakuvia on ollut mahdollisuus vertailla niiden välittämää käsitystä tai kuvaa tutkittavasta asiasta. Kriteerinä johtopäätöksiä tehtäessä onkin ollut eri lähdeyyppien tuottama samansuuntainen mielikuva.

Kuva 2. Itsenäistymisen ja sisällissodan jälkeen ajankoh-
taistuivat hallitusmuoto- ja itsehallintokysymys sekä pe-
rustuslain tasolla kirjattava ruotsin kielen asema. Suo-
menkielisten pelätyn ”isäntävallan” demokratiassa katsot-
tiin vetävän Suomea etäämmäs Skandinaviasta ja horjut-
tavan näin perinteistä yhteyttä suomalaisen sivistyksen al-
kuperään, Ruotsiin. Kuvan mongolisin piirtein varustettu
flegmaattinen suomalainen edustaa pitkäkestoisia näke-
myksiä suomalaisista mongolisina kansoina. Hovnarren
6.11.1920. Piirros: Erik Vasström (Kansalliskirjasto)

Tutkimassani Suomen ruotsalaisten identiteetti-prosessissa huomioni on kiinnittynyt pikemminkin yleiseen mielikuvaan kuin yleiseen mielipiteeseen. Walter Lippmanin mukaan yksilön toiminta ja intressi liittyvät mielikuviiin, jotka ovat useimmiten yksinkertaistuksia todellisuudesta ja useasti stereotyyppisiä. Tutkimus on osoittanut mielikuvien olevan pitkäikäisiä, ruokkivan usein itse itseään ja olevan myös vastustuskykyisiä faktoille. Historiantutkimuksen tehtävä on tutkia, miten jokin mielikuva on päätyneet vallitsevaksi. Aineistoni on avannut näkymän Suomen ruotsinkielisten pitkäkestoisiin ja toistuviin mielikuviiin suomalaisista, mitä ruotsalaisuusliikkeessä esiintyi. Amos Anderson nousi kansanedustajana yhteistä Suomea hajottavia kuvia vastaan vuonna 1924 haastamalla ääri-ruotsalaista nationalismia, kuten hän luonnehti puolueessaan vaikuttavia voimia. Andersonin esittämä tiekartta molemman kieliryhmän Suomesta oli kuin väläys vuoden 1900 Pariisin paviljongin ideasta: rakennelmassa on ainekset läntisen arkkitehtuurin historiasta, sisällössä suomalaisen hengenelämän saavutuksia. Se valaisi tietä ulos umpikujasta, pesäerosta ja erillisestä *Svensk-Finlandista*.

FM Meri Arni-Kautun Suomen historian alaan kuuluva väitöskirja ”Itäistä kelvottomuutta vastaan.” Suomen ruotsinkielisten mielikuvia suomalaisista vuosina 1896–1924” tarkastettiin Itä-Suomen yliopistossa 22.4.2020. Vastaväittäjänä toimi dosentti, pääjohtaja Jussi Nuorteva Kansallisarkistosta sekä kustoksena professori Maria Lähteenmäki Itä-Suomen yliopistosta. Tilaisuus oli suomenkielinen ja järjestettiin etäyhteyksin.

Teos on ladattavissa täältä: https://publications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-3359-1/